

Tomasz Orfin

(Uniwersytet Wrocławski)

Azjatycki model integracji gospodarczej na przykładzie działalności ASEAN w kontekście RCEP – studium polityczno-prawne

ABSTRACT

Asian model of economic integration on the example of ASEAN activity in the context of RCEP - a political and legal study

The subject of the paper is to present the issues of Southeast Asia in the context of Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). The main emphasis was placed on the presentation selected political, economic and legal issues related to the economic and political integration of ASEAN member states. The text also discusses the influence of China and Japan on the policies of the Association and individual member states as well as the concept of economic cooperation promoted by these countries. Legal and political analysis is subject to the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) as the culmination of a stage of integration and cooperation in the region, which fully reflects the specificity of Southeast Asia. This analysis is based on the current political and legal context.

Słowa kluczowe: ASEAN, RCEP, Azja, integracja

1. Wstęp

Kilka ostatnich dekad to ponowny wzrost znaczenia państw azjatyckich, na wielu płaszczyznach m. in. gospodarczej, politycznej czy naukowej. Dynamiczny rozwój poszczególnych państw i całych regionów ponownie przenosi punkt ciężkości właśnie na daleki wschód. Ta przemiana, zmusza Europejczyków i w ogólności wszystkich mieszkańców okcydentu do wytężonych studiów dotyczących problemów jakie wiążą się z ponowną dominacją Azji na świecie. Zrozumienie *modus operandi* i celów tamtych państw, wraz z całą specyfiką społeczną, prawną i polityczną tamtego regionu, pozwoli lepiej przygotować się na nadchodzące zmiany czy dać lepszą odpowiedź na poszczególne problemy i zagrożenia jakie niesie przyszłość. Pomijając aspekt cywilizacyjny, Azja pozostaje ważną częścią gospodarki i istotnym producentem, który jest cennym partnerem nie tylko dla UE jako całości, ale także dla Polski jako państwa rozwijającego się. Pogłębianie wiedzy o tamtym regionie, oprócz zacieśniania stosunków politycznych i gospodarczych będzie niosło za sobą wymierne korzyści gospodarcze, naukowe i kulturalne. Warto odnotować, że Zachód zdaje sobie sprawę z powagi sytuacji i coraz mocniej skupia się na analizie i badaniu poszczególnych zagadnień dotyczących

szeroko rozumianego orientu a także zacieśnianiu stosunków z nim¹. W Polsce działa szereg organizacji i ośrodków zajmujących się tą tematyką można tu wymienić chociażby Pracownię Badań Praw Orientalnych, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych czy Centrum Studiów Polska-Azja. Biorąc pod uwagę powyższe, analiza poszczególnych zagadnień związanych z omawianym tematem ma nie tylko walor naukowy ale także praktyczny.

Niniejszy artykuł chcę poświęcić regionowi Azji Południowo-Wschodniej. Przede wszystkim przedstawię wybrane zagadnienia dotyczące stosunków: dyplomatycznych, gospodarczych, społecznych i prawnych w XX i XXI wieku związanych z działalnością ASEANu. Postaram się także przeanalizować te kwestie pod kątem wykorzystania narzędzi prawa międzynarodowego do pogodzenia i realizowania interesów zarówno poszczególnych państw w kontekście regionalnym oraz interesów regionalnych w kontekście globalnym. Uwagę poświęcę Stowarzyszeniu Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), który stanowi azjatycki model integracji i instytucjonalizacji stosunków regionalnych. Artykuł ten ma polskiemu czytelnikowi pokazać jak stosunkowo młode państwa Azji Południowo-Wschodniej, obarczone piętnem postkolonializmu i komunizmu – rozumieją i wykorzystują prawo do realizacji własnych interesów, co ma zarysować specyficzną dla Azji kulturę prawną, tak odmienną od praktyki zachodniej. Kolejnym celem niniejszego tekstu jest przedstawienie zjawiska włączania do współpracy w ramach jednej organizacji regionalnej państw spoza tego regionu, aby lepiej wykorzystać potencjał gospodarczy i geostrategiczny regionu. Kolejnym zagadnieniem, które chciałbym bardziej szczegółowo nakreślić jest Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze (RCEP), które niejako wieńczy dotychczasową działalność ASEAN i stanowi jedną z największych umów handlowych na świecie, która może przynieść dalekosiężne skutki. RCEP stanowi istotne znaczenie, w sprawie dalszej integracji regionu oraz może mieć duże znaczenie dla globalizującej się gospodarki światowej, wyznaczając nowe kierunki globalizacji.

2 Azja Południowo-Wschodnia region wielu kontrastów i wielu problemów

2.1 Położenie geograficzne i kwestia demografii

W ujęciu geograficznym i demograficznym, Azja Południowo-Wschodnia jako region obejmuje około 4,5 mln km² lądu, na który zaliczają się liczne półwyspy, wyspy i archipelagi położone między zwrotnikami Raka i Koziorożca z jednej strony, a z drugiej strony między Pacyfikiem i Oceanem Indyjskim. Można zauważyć też, że Azja Południowo-Wschodnia dzieli

¹ *Azja Południowo-Wschodnia - Think Tank* [na:] https://www.europarl.europa.eu/thinktank/pl/document.html?reference=04A_FT%282017%29N54479, udostępniono 19 maja 2021 r.

się na dwa subregiony: lądowy z Półwyspem Indochińskim oraz morsko-archipelagowy z Archipelagiem Malajskim. Ze względu na swoje położenie w regionie tym dominuje klimat równikowy i zwrotnikowy, co czyni to miejsce jednym z najwilgotniejszych regionów na świecie, ma to swoje odbicie w gospodarce i ekonomii tych państw, o czym powiem kilka słów więcej w kolejnych akapitach. Teren ten zamieszkuje obecnie około 655 mln ludzi, co istotne liczba ta cały czas się zwiększa, wydatnie wpływając na zdolności produkcyjne i mobilizacyjne regionu. Niemniej należy zauważyć, że według prognoz ONZ przyrost ludności w tym regionie z dekady na dekadę będzie się zmniejszał, co może zwiastować przyszłe problemy demograficzne². Azja Południowo-Wschodnia jest prawdziwym tygłem religijnym można wyróżnić tam trzy dominujące wyznania tj. buddyzm, islam i chrześcijaństwo.

2.2 Polityka, historia i geopolityka

W kontekście polityczno-społecznym wg opracowań ONZ w skład tego regionu wchodzi 11 państw tj. Mjanma (Birma), Kambodża, Tajlandia, Laos, Wietnam, Malezja, Singapur, Indonezja, Timor Wschodni, Brunei oraz Filipiny. Pod względem historycznym ziemie te cechują się dosyć długą tradycją państwową i cywilizacyjną, choć należy zauważyć, że ten region był przedmiotem starć mocarstw i imperiów jeszcze z czasów przed Chrystusem. Wczesna nowożytność upłynęła pod znakiem ciągłego wzrostu wpływów Europejczyków, aby w XIX podzielić ten region na cztery główne strefy wpływów: angielską obejmującą Brunei, Malezję, Mjanmę oraz Singapur; francuską skupiającą się na Kambodży, Laosie, Wietnamie i Tajlandii³; holenderską w której posiadaniu znalazła się Indonezja oraz hiszpańską (od 1892 amerykańską), która zogniskowała się na Filipinach. Proces dekolonizacji Azji Południowo-Wschodniej i tworzenia się nowoczesnej, suwerennej państwowości rozpoczął się pod koniec pierwszej połowy XX wieku i trwał kilkadziesiąt lat przypadając na zimną wojnę i lata dziewięćdziesiąte. Ostatnim akordem w tym procesie było uzyskanie przez Timor Wschodni niepodległości od Indonezji w 2002 roku⁴.

² *Population and Development Indicators for Asia and the Pacific, 2019*, Economic and Social Commission for Asia and Pacific, <https://www.unescap.org/sites/default/files/Population%20Data%20Sheet%202019.pdf>.

³ Królestwo Syjamu jako państwo *de iure* pozostało niezależne przez cały okres kolonializmu, jednak *de facto* była poddana woli dwóch dominujących mocarstw w tym regionie Wielkiej Brytanii i Francji. Na rzecz tej drugiej Tajlandii odebrano zwierzchnictwo nad Kambodżą i Laosem, które wcielono do Indochin Francuskich a samą Tajlandię uczyniono strefą buforową pomiędzy terenami angielskimi i francuskimi. Oprócz kosztów politycznych, ceną za prawne zachowanie suwerenności Tajlandii, była konieczność ustępstw gospodarczych na rzecz państw europejskich, jednak należy zauważyć, że *summa summarum* przyniosło to pewne korzyści gospodarcze Syjamowi. W połączeniu z ostrożnymi reformami i modernizacją kraju wydaje się, że okres kolonialny nie doprowadził do załamania się państwowości tajlandzkiej, lecz do jej umocnienia.

⁴ Do Rewolucji Goździków tereny Timoru znajdowały się we władaniu Portugalii. W 1975 Portugalczycy faktycznie wycofali się z tego kraju, w wyniku wojny domowej i nieuznanego na arenie międzynarodowej ogłoszenia niepodległości Timoru przez jedną ze stron, Indonezja rozpoczęła inwazję na Timor pod kryptonimem

Azja Południowo-Wschodnia stanowi również ciekawą mozaikę ustrojową. Z jednej strony można zaobserwować grupę państw o demokratycznym systemie politycznym z demokracjami bądź monarchiami jak Tajlandia, Singapur, Filipiny, Malezja, Timor i Indonezja. Z drugiej strony występują też państwa *stricte* autorytarne poddane reżimowi dyktatury wojskowej bądź partii komunistycznej. Do tej kategorii państw możemy zaliczyć między innymi Mjanmę, Wietnam, Laos i Kambodżę⁵. Co więcej w regionie tym widać duże dysproporcje co do ogólnego poziomu stabilizacji politycznej⁶. Obecnie najmniej stabilnym krajem pozostaje wciąż Mjanma, w której co jakiś czas dochodzi do władzy dyktatura wojskowa.

Azja Południowo-Wschodnia jest również istotnym regionem z punktu widzenia geopolityki. Co ma swój oddźwięk zarówno w historii tego regionu jak i współczesnej praktyce polityczno-handlowej. Wspomniałem, że obszar ten był przedmiotem starć różnych imperiów i mocarstw. Historycznie rzecz biorąc była to strefa buforowa pomiędzy cywilizacją indyjską a cywilizacją chińską, by w dobie nowożytności wejść do strefy wpływów zachodnich mocarstw. Współcześnie region ten ma niebagatelne znaczenie dla światowego łańcucha dostaw i zagwarantowania swobodnego przepływu przez tzw. ocean światowy. Szczególną uwagę należy zwrócić na Cieśninę Malakka (stanowiącą bramę pomiędzy Oceanem Indyjskim i Pacyfikiem) i na Singapur (który znajduje się na skrzyżowaniu kilku istotnych szlaków morskich oraz jest jednym z ważniejszych portów w regionie Azji Wschodniej)⁷. O istotności tego regionu świadczy też zainteresowanie poszczególnych mocarstw – obecnie USA i Chin – co objawia się wzmożoną aktywnością gospodarczą i militarną. Państwa Azji Południowo-Wschodniej zdają sobie sprawę ze swojego dogodnego położenia próbując wyzyskać to w celu ochrony swych interesów⁸.

2.3 Ekonomia

Omawiając ten region nie można pominąć aspektu ekonomicznego. Jak wspomniałem jest to jeden z najwilgotniejszych obszarów ziemi, w związku z tym panują tu dogodne warunki do uprawy i produkcji szeregu istotnych produktów rolnych jak ryżu, kawy, kakao czy

Operacja Lotos. Działania Indonezyjczyków obejmowały masowe egzekucje ludności i partyzantów, wynaradawianie Timorczyków, odbieranie im dzieci oraz sterylizację.

⁵ *Democracy Index 2020: In sickness and in health?* [na:] <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>, udostępniono 16 maja 2021 r.

⁶ Oczywiście należy mieć na uwadze, żeby nie przykładać europejskiej miary myśląc o tym obszarze.

⁷ J. Skrzyp, *Geopolityka i geostrategia wybranych mocarstw w regionie Oceanu Indyjskiego i Zachodniego Pacyfiku*, „Zeszyty naukowe Akademii Obrony Narodowej” nr 1 (2013), s. 31.

⁸ *Ibid.*, s. 28–30.

kauczuku. Te sprzyjające warunki oraz odpowiedni potencjał ludnościowy sprawił, że region ten znajduje się w czołówce producentów i eksporterów tych towarów na świecie. Niemniej oprócz znacznego udziału w produkcji i eksporcie produktów rolnych Azja Południowo-Wschodnia ma także niebagatelne znaczenie dla produkcji przemysłowej. Industrializacja tego regionu postępuje bardzo dynamicznie, co szczególnie widać w przypadku przemysłu tekstylnego oraz elektronicznego. Co więcej obszar ten jest stosunkowo dość zasobny w strategiczne surowce energetyczne tj. ropę naftową i gaz ziemny – otwiera to przed poszczególnymi krajami regionu (głównie Indonezją, Malezją i Brunei) nowe perspektywy gospodarcze. Oczywiście wśród krajów regionu widać dosyć duże dysproporcje. Oprócz krajów, które ze względu na wysoki rozwój społeczny i przemysłowy stanowią koła zamachowe całego regionu zaobserwować można państwa pogrążone w biedzie i nędzy⁹. Zróżnicowanie gospodarcze i zagadnienia związane z ekonomią tego regionu są dalece bardziej złożone i sięgają głębiej niż udało mi się to nakreślić. Nie sposób opisać tego zjawiska w jednym artykule. Niemniej już na tym poziomie opisu widać jak Azja Południowo-Wschodnia obfituje w kontrasty oraz jak strategiczny jest to obszar¹⁰.

3 ASEAN jako organizacja regionalna

Zarysowana w poprzednich akapitach charakterystyka Azji Południowo-Wschodniej ma na celu ukazaniu ogromu problemów, kontrastów, wyzwań i szans jakie stoją przed poszczególnymi krajami tego regionu. Z punktu widzenia prawa i polityki bardzo interesująco kształtuje się kwestia wykorzystania instrumentów prawa międzynarodowego i dyplomacji, jako odpowiedzi na poszczególne problemy regionu i poszczególnych państw członkowskich. Chciałbym w tej części artykułu chciałbym się skupić na przybliżeniu działalności Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), czyli organizacji regionalnej będącej platformą współpracy pomiędzy państwami członkowskimi i partnerami zewnętrznymi. Co ciekawe w ramach tej współpracy od ponad 50 lata wypracowano inny

⁹ Widać to chociażby porównując dwa wskaźniki HCI (Human Capital Index) i PKB. O ile pojęcie produktu krajowego brutto jest dosyć dobrze rozpoznane trudności może nastręczyć drugi ze wskaźników. HCI został zaproponowany przez Bank Światowy jako wskaźnik, który ma mierzyć mobilizację ekonomiczną i zawodową obywateli poszczególnych państw. Wskaźnik ten bierze pod uwagę m. in. jakość edukacji, zdrowie obywateli ich przeżywalność oraz dietność. W przypadku Azji Południowo-Wschodniej widać pewną polaryzację kraje z wysokim wskaźnikiem PKB i HCI jak Singapur, Indonezja czy Tajlandia kontrastują dosyć mocno z Mjanmą, Kambodżą, Laosem oraz Timorem Wschodnim. Dysproporcje te wynikają z wielu przyczyn do najważniejszych można zaliczyć potencjał ludnościowy (z pewnym wyjątkiem Singapuru), dostęp do surowców naturalnych (np. bogate złoża ropy Brunei czy Indonezji), stabilność systemu politycznego (co dosyć mocno widać w przypadku Mjanmy), poziom wymiany handlowej czy poziom inwestycji zagranicznych.

¹⁰ A. Dąbkowski, *Międzynarodowe traktaty wolnego handlu – NAFTA, TTIP, ASEAN*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” nr 48 (2016), s. 61.

modus operandi na szczeblu międzynarodowym, niż miało to miejsce chociażby w Europie, Amerykach czy Afryce.

Za Andrzejem Dąbkowskim można wymienić trzy podstawowe etapy organizowania się państw Azji Południowo-Wschodniej. Pierwszy okres można zacząć liczyć od 1967 do 1976 tj. od podpisania Deklaracji z Bangkoku do podpisania Traktatu o wzajemnych stosunkach i współpracy w Azji Południowo-Wschodniej. Zorganizowana międzynarodowej współpracy w obszarze Azji Południowo-Wschodniej rozpoczął się roku podpisaniem Deklaracji z Bangkoku 8 sierpnia 1967 roku, przez pięć państw założycielskich czyli: Indonezję, Malezję, Singapur, Filipiny i Tajlandię. Z biegiem czasu jednak organizacja powiększyła się o Brunei (1984), Wietnam (1995), Laos (1997), Mjanmę (1997) oraz Kambodżę (1999)^{11,12}. Etap ten koncentrował się przede wszystkim na budowaniu solidnych fundamentów pod ewentualną dalszą współpracę odkładając na bok plany współpracy gospodarczej. Państwa, które przystąpiły do Deklaracji z Bangkoku musiały nauczyć się funkcjonowania opartego o równość i wielostronny dialog regionalny. Wraz z zakończeniem wojny w Wietnamie i rosnącym zagrożeniem ze strony komunistycznego Wietnamu rozpoczął się nowy etap współpracy w ramach ASEAN, datowany od 1977 do 1990. Kluczowym zagadnieniem stało się utrzymanie stabilności w regionie oraz wypracowanie *modus operandi* pozwalający na pokojowy rozwój i koegzystencję. Jednakże w tym okresie podjęto szereg inicjatyw gospodarczych. Widać było Koniec lat 70 i lata 80 były niespokojnym czasem dla narodów Azji Południowo-Wschodniej. Oprócz zagrożenia ze strony komunistycznego Wietnamu, który dodatkowo rozszerzył swoje wpływy na Kambodżę i Laos pojawił się problem spornych Wysp Parcelskich i Wysp Spratly. Dodatkowym wyzwaniem będącym pokłosiem wojny w Wietnamie był problem uchodźców, który pozostawał palącą kwestią przez całe lata 80¹³. Wraz z przemianami społecznymi i politycznymi w Wietnamie, Kambodży i Laosie tj. normalizacją stosunków z sąsiadami, liberalizacją gospodarki, reformami społecznymi można zaobserwować kolejny etap współpracy w ramach ASEAN, który to można datować od 1991 do dnia dzisiejszego. W ramach trzeciego już etapu widać rosnące znaczenie współpracy ekonomicznej i gospodarczej nie tylko w ramach ASEAN, ale także szerzej w ramach całej Azji Wschodniej i Oceanii. Cały

¹¹ W literaturze można natknąć się na określenia różnicujące grupę państw założycielskich od państw, które przystąpiły później. Piątka założycieli określana jest czasem jako ASEAN-5, zaś państwa przystępujące później jako BCMLV (od pierwszych liter nazw tych państw). Rozróżnienie to nie służy wyłącznie określeniu historycznych różnic przystąpienia do ASEAN. Linia podziału na „stare państwa” ASEAN-5 i „nowe państwa” BCMLV oddaje dysproporcje gospodarcze, demograficzne i społeczne.

¹² Obecnie o członkostwo w ASEAN stara się Timor Wschodni oraz Papua-Nowa Gwinea.

¹³ A. Dąbkowski, *Międzynarodowe traktaty wolnego handlu – NAFTA, TTIP, ASEAN...*, s. 64.

szereg umów międzynarodowych i inicjatyw jak np. Umowa Preferencyjna Handlu, Projekt Przemysłu ASEAN, AFTA (*ASEAN Free Trade Area*), CEPT (*Common Effective Preferential Tariff*), AIA (*ASEAN Investment Area*), RCEP (*Regional Comprehensive Economic Partnership*) czy działalność Forum Bezpieczeństwa Regionalnego wyznaczyły nowy kurs gospodarczy dla całego regionu, którego podstawą stał się wolny handel, wzrost produkcji przemysłowej, wzrost wymiany handlowej wewnątrz struktur ASEAN i przeciwdziałanie przyszłym kryzysom finansowym.

3.1 Model działalności ASEANu: zasada nieingerencji i współpraca gospodarcza jako fundamenty regionalnej współpracy w Azji Południowo-Wschodniej

Co może dziwić obserwatorów z zachodniej hemisfery, to dosyć unikalne podejście do kwestii integracji w regionie. Złożone uwarunkowania historyczne, ekonomiczne i polityczne pomiędzy poszczególnymi państwami ASEANu bardzo mocno wpłynęły na proces integracji, nadając jej charakterystyczny rys, tak odmienny od europejskiej rzeczywistości. Przede wszystkim należy podkreślić, że ASEAN nie jest organizacją mającą (w przeciwieństwie do Unii Europejskiej) prowadzić do integracji politycznej poszczególnych państw członkowskich. Po drugie procesy związane z integracją gospodarczą również nie przebiegają jednorodnie, w uporządkowany sposób zmierzając do utworzenia jednego rynku wewnętrznego. Na pewno nie można patrzeć na rozwój regionalizacji Azji Południowo-Wschodniej przez pryzmat zachodniego legalizmu, tak silnie uwidaczniającego się w praktyce Unii Europejskiej. Należy zadać sobie pytanie o model rozwoju i współpracy w tym regionie. Idąc za badaczami Azji Południowo-Wschodniej można wyróżnić trzy cechy charakterystyczne dla ASEANu jako organizacji regionalnej¹⁴. Po pierwsze, jest to platforma do rozwiązywania problemów i konfliktów regionalnych a także do budowania wzajemnego zaufania pomiędzy poszczególnymi politykami. Po drugie, zauważyć można, że działalność w ramach ASEAN to swoisty proces decyzyjny, który jest bardzo mocno odformalizowany i opierający się na praktyce konsultacji i konsensusu. Po trzecie, charakterystyczne dla drogi ASEANu jest to, że ta organizacja ma budować tożsamość regionalną poszczególnych państw¹⁵. Te specyfiki uwarunkowane są wspomnianą w poprzedniej części charakterystyką regionu na czele z koniecznością budowania nowoczesnej państwowości i podmiotowości w warunkach ładu międzynarodowego

¹⁴ Zob. J. Haacke, *ASEAN's diplomatic and security culture: origins, development and prospects*, London 2005.

¹⁵ M. Beeson, *Institutions of the Asia-Pacific: ASEAN, APEC, and beyond*, London ; New York 2009, s. 21.

ustanowionego po II wojnie światowej. Swoistym zwornikiem dla takiego *modus operandi* jest zasada nieingerencji, która pomimo mało formalnego charakteru współpracy w regionie jest rygorystycznie przestrzegana. Formalnie nieingerowanie w sprawy innych państw członkowskich po raz pierwszy przewidziane w art. 2 Traktatu o przyjaźni i wzajemnej współpracy w Azji Południowo-Wschodniej z 24 lutego 1976 roku¹⁶, a potem powtórzona w 2007 roku w Karcie ASEANu¹⁷. Naturalną konsekwencją zasady nieingerowania w sprawy pozostałych państw członkowskich i poszanowania ich suwerenności, będzie odejście od koncepcji integracji politycznej. Analizując poszczególne porozumienia, oświadczenia i innego rodzaju dokumenty wypracowane na forum Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej nie widać zbytniego zainteresowania zagadnieniami integracji politycznej. Co więcej, można odnieść wrażenie, że region ten wbrew tendencjom światowym wciąż podąża za modelem suwerenności, który w Europie reprezentował chociażby Jean Bodin, a w sferze praktycznej jego wyrazem był traktat westfalski z 1648 roku¹⁸. Nie można jednak postawić tezy, jakoby problem integracji politycznej i wiążących się z tym zagadnień pojmowania suwerenności nie istniał lub był marginalny¹⁹. Od końca zimnej wojny dyskusja o integracji politycznej i modelu suwerenności powróciły, ale obserwując działanie ASEANu i jego państw członkowskich nie widać zmiany kierunku działania jaki został obrany w latach 60 i 70 XX wieku. Oczywiście zachód próbował wywierać presję na państwa regionu dot. rewizji funkcjonowania zasady nieingerencji. Takie próby miały miejsce chociażby na kanwie kryzysu finansowego z 1997, który rozpoczął się w Tajlandii poprzez decyzję o upłynnieniu kursu waluty i rozciągnął się na całą Azję Południowo-Wschodnią. Niemniej przełom wieku nie ograniczał się tylko do kryzysu finansowego, to szereg zdarzeń, które w nowym świetle postawiły działalność ASEANU w oczach opinii międzynarodowej. Do najważniejszych można zaliczyć niemożność poradzenia sobie ASEANU z niestabilnością Mjanmy, brak działań w celu rozwiązania problemów w Kambodży, akcje odwetowe Indonezji przeciwko mieszkańcom Timoru Wschodniego czy wywoływanie katastrof ekologicznych²⁰. Fala krytyki działalności ASEAN przybrała mocno na sile. Krytycy podnosili słabość instytucjonalną regionu, brak środków potrzebnych do radzenia sobie z takimi problemami i właśnie trzymanie

¹⁶ *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia* [na:] <https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/>, udostępniono 15 czerwca 2021 r.

¹⁷ *Charter of the Association of Southeast Asian Nations* [na:] <https://asean.org/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, udostępniono 15 czerwca 2021 r.

¹⁸ M. Beeson, R. Stubbs (red.), *Routledge handbook of Asian regionalism*, Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York, NY 2012, s. 155–157.

¹⁹ W odróżnieniu od państw regionu Azji Północno-Wschodniej.

²⁰ M. Beeson, R. Stubbs (red.), *Routledge handbook of Asian regionalism...*, s. 159.

się zasady nieingerowania w sprawy innych państw członkowskich²¹. Wspomniana krytyka słabości instytucjonalnej dotyczyła głównie braku odpowiednich struktur w ramach ASEANu, które mogłyby odpowiednio reagować, na poszczególne zagrożenia, brak swoistej pamięci instytucjonalnej oraz pozorowanie faktycznej działalności poprzez organizowanie wielu spotkań, które jedynie budowały klimat wzajemnego zaufania²². Widać zatem, że krytyka działalności AESANu dotyczyła jego fundamentalnych cech, o których wspomniałem wyżej. Można postawić tezę, że zarówno dyskusja wewnętrzna wewnątrz ASEAN jak i presja ze strony społeczności międzynarodowej nie zmieniły kursu regionu i w kwestii pojmowania suwerenności oraz obowiązywania zasady nieingerowania. Karta ASEANu z 2007 w art. 2 potwierdziła dalsze obowiązywanie zasady suwerenności i nieingerowania. Reakcją na utrzymanie kursu AESANu była dosyć jednoznaczna. Myślę, że nastroje oraz emocje oddaje opinia z 17 listopada 2007 roku, która pojawiła się na łamach Financial Times: „*A bigger difficulty is that Asean is not, like Europe, a collection of nations with common values, but a collection of regimes with common interests. Those interests, whether they concern foreign policy or the perpetuation of authoritarian rule at home, partly reflect Asean's cold war origins as an anti-communist security group and are rarely shared by the "peoples of the member states" of Asean in whose name the charter is written*”²³.

Nieco inaczej wygląda współpraca gospodarcza w ramach ASEANu. Już w Deklaracji z Bangkoku państwa założycielskie jako jeden z celów nowo rozpoczętej współpracy przewidzieli rozwój gospodarczy oraz wzmocnienie współpracy gospodarczej. Niemniej pierwsze lata działalności ASEANu miały się skupiać głównie na budowaniu wzajemnego zaufania i przygotowywaniu podwalin pod dalszą współpracę. Dopiero od końca lat 70 można zaobserwować większe próby wzmocnienia współpracy gospodarczej pomiędzy państwami regionu, trzeba dodać, że w XX wieku, współpraca gospodarcza w dużej mierze skupiała się na liberalizacji handlu tj. przede wszystkim znoszeniu ograniczeń taryfowych i pozataryfowych, oraz na pobudzeniu wymiany handlowej w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Analizując z perspektywy czasu działalność poszczególnych państw i podejmowane środki można stwierdzić, że współpraca gospodarcza przebiegała bardzo nieefektywnie i z dużymi

²¹ D.M. Jones, M.L.R. Smith, *ASEAN and East Asian international relations: regional delusion*, Cheltenham, UK ; Northampton, MA 2006.

²² B. Jetin, M. Mikić, L. Jones, *ASEAN Economic Community: a model for Asia-wide regional integration?*, 2016, s. 44–45.

²³ *South-east Asia's toothless charter*, „Financial Times” (2007), <https://www.ft.com/content/b76c2806-96c5-11dc-b2da-0000779fd2ac>.

problemami. Przede wszystkim państwa regionu bardzo mocno chroniły swoje gospodarki krajowe i bardziej skupiały się na eksporcie poza Azję Południowo-Wschodnią. Nawet seria preferencyjnych porozumień handlowych (PTA) z 1977 obejmująca ponad 2000 rodzajów towarów nie przyniosła sukcesów. Poszczególne rządy umieszczały na liście PTA towary, którymi z przyczyn obiektywnych nie handlowano, lub które były nieistotne z punktu widzenia gospodarek tych państw. Takim osobliwym przykładem była kategoria pługów śnieżnych zaproponowanych przez Indonezję²⁴. W latach 80 próbowano uruchomić kilkanaście projektów o charakterze przemysłowym, które miały powstać w ramach inicjatywy *ASEAN Industrial Joint Venture*. Jednak żaden z tych projektów nie odniósł znaczącego sukcesu. Przyczyną takiego stanu rzeczy była chęć ochrony własnej gospodarki i wzmacniania jej nawet kosztem projektów podejmowanych w ramach ASEAN. Jednym z takich projektów miał być projekt wspólnego samochodu, który jednak nie powiódł się ze względu na fakt, że w tym samym czasie Malezja mocno wspierała stworzenie narodowej marki motoryzacyjnej²⁵. Niepowodzeniem zakończyły się także próby stworzenia strefy wolnego handlu bądź unii celnej. *De facto* dopiero pod koniec lat 80 napływ inwestycji zagranicznych oraz problemy urugwajskiej rundy negocjacji w ramach WTO wymusiły na państwach ASEANu podjęcie mocniejszej współpracy gospodarczej. Przede wszystkim największym osiągnięciem lat 90 było podpisanie 28 stycznia 1992 umowy o wolnym handlu ASEANu (AFTA). Jednakże i w tym przypadku porozumienie napotkało pewne problemy. Otóż państwa Azji bardzo często chronią swoje gospodarki krajowe nakładają oprócz cel ograniczenia pozataryfowe. W ten sposób pomimo wejścia w życie AFTA i obniżaniu cel na wiele produktów, wzrosły ograniczenia pozataryfowe. Najczęściej dotyczą one produktów rolnych, rolno-spożywczych, chemicznych i związanych przemysłem podstawowym²⁶. Od 1997 widać nową politykę, państw regionu, która skupiała się wokół dokumentu *ASEAN Vision 2020*, który zakładał ustanowienie w Azji Południowo-Wschodniej strefy wolnego handlu oraz likwidację ograniczeń dla przepływu kapitału. Polityka ta skupiała się na mocniejszej współpracy w regionie i z partnerami zewnętrznymi zwłaszcza z Chinami. Wydaje się, że RCEP jest efektem tej wizji. Niemniej zanim przejdę do omówienia porozumienia RCEP muszę wspomnieć o jeszcze jednym aspekcie dotyczącym współpracy gospodarczej i ekonomicznej w obszarze Azji Południowo-Wschodniej.

²⁴ B. Jetin, M. Mikić, L. Jones, *ASEAN Economic Community...*, s. 38.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., s. 40–42.

W regionie Azji Wschodniej od kilku dekad można zaobserwować dwóch dużych graczy, którzy starają się o uzyskanie statusu lidera regionu²⁷. Chiny i Japonia, czego być może nie widać aż tak dobrze z perspektywy zachodniej, konkurują ze sobą od lat 80 o rolę nieformalnego przywódcy ASEAN, który będzie nadawał ton dalszym procesom integracji ekonomicznej. Do czasów kryzysu finansowego z 1997 roku to Japonia posiadała zdecydowanie największe wpływy w regionie i to ona była motorem poszczególnych inicjatyw zarówno na poziomie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej, jak i na płaszczyźnie stosunków bilateralnych. Przez większość XX wieku Chiny były zmarginalizowane w Azji Wschodniej i dopiero w końcowej fazie zimnej wojny zaczęły aktywniej działać w regionie. Punktem zwrotnym, w którym to Chiny wzmocniły swoją pozycję, był wspomniany kryzys finansowy z 1997 roku. Aktywna postawa ChRL po 1997 wraz z reaktywną polityką Japonii zmieniła krajobraz Azji Południowo-Wschodniej²⁸. Niemniej należy zauważyć, że rywalizacja chińsko-japońska po pierwsze nie niesie ze sobą negatywnych skutków dla państw ASEANu. Po drugie, oba te państwa próbując uzyskać pozycję lidera, *de facto* nadają kształt integracji gospodarczej w regionie²⁹. Zarówno projekt ACFTA (umowie o wolnym handlu pomiędzy ASEAN a Chinami) oraz AJCEP (umowa partnerstwa gospodarczej pomiędzy Japonią i ASEAN) przyczyniły się do rozwoju handlu i integracji ekonomicznej regionu. Co więcej także negocjacje RCEP z aktywną pozycją Chin i Japonii również wpisują się w ten model działania. W związku z tym można zaryzykować twierdzenie, że od pewnego czasu to właśnie Chiny i Japonia nadają kierunek współpracy gospodarczej w ramach ASEAN, nie dziwi to biorąc pod uwagę też fakt, że w regionie Azji Wschodniej, to właśnie północ jest stroną silniejszą ekonomicznie, która może sporo zyskać na taniej sile roboczej oraz bazie produkcyjnej i surowcowej.

4.RCEP jako nowa droga azjatyckiej integracji gospodarczej

Podpisanie Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego 15 listopada 2020 roku na szczycie w Hanoi zwieńczyło długą i niełatwą drogę, która formalnie zapoczątkowana została w 2012 przez państwa zrzeszone w ASEAN i ich głównych partnerów handlowych tj. Chin, Japonii, Korei Płd., Nowej Zelandii, Australii i Indii. Ostatecznie Indie wycofały się z prac nad porozumieniem, osłabiając w ten sposób znaczenie i wartość umowy,

²⁷ M. Beeson, R. Stubbs (red.), *Routledge handbook of Asian regionalism...*, s. 269–274.

²⁸ G.P. Corning, *Between bilateralism and regionalism in East Asia: the ASEAN–Japan Comprehensive Economic Partnership*, „The Pacific Review” t. 22 nr 5 (2009), DOI: 10.1080/09512740903329749, s. 642.

²⁹ Ibid., s. 643.

niemniej to porozumienie doszło do skutku i wciąż jest największą umową o wolnym handlu na świecie, która może być brzemenna w skutkach dla całej gospodarki światowej³⁰.

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo Wschodniej co prawda miało już podpisane umowy handlowe z poszczególnymi państwami, ale pozostawiały one wiele do życzenia. Często nie zawierały kluczowych, z punktu widzenia współczesnej gospodarki, regulacji jak np. dotyczących *e-commerce* czy prawa własności intelektualnej. Oprócz tego poziom liberalizacji handlu z reguły był różny dla poszczególnych umów, zależny od oczekiwań partnerów handlowych. Takie rozwiązania nie były w pełni efektywne, a różne stawki cel dla różnych produktów w zależności od kraju pochodzenia i podpisanej umowy, wywoływały chaos i komplikowały system celny. Dlatego za fundament RCEPu³¹ można uznać chęć konsolidacji istniejących umów handlowych ASEANu z sąsiednimi państwami Stowarzyszenia, które *notabene* są największymi partnerami handlowymi³². Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze jak każda umowa o wolnym handlu w założeniach ma znosić ograniczenia handlowe pomiędzy umawiającymi się stronami. Niemniej przy poziomie złożoności i kompleksowości postanowień tego porozumienia, takie ujęcie celów jest niewystarczające, aby lepiej zrozumieć czym w istocie jest RCEP i jaki wpływ może wywrzeć na państwa regionu oraz na gospodarkę światową, należy szczegółowiej opisać poszczególne aspekty tej umowy.

Można wyróżnić siedem dużych obszarów, których dotyczy RCEP³³. W sferze handlu towarami porozumienie ma na celu sukcesywne eliminowanie barier taryfowych i pozataryfowych, co do zasady ma obejmować handel ponad 90% kategorii produktowych i ostatecznie doprowadzić do ustanowienia pełnej strefy wolnego handlu – na obszarze obowiązywania tej umowy. W myśl postanowień RCEP liberalizacja handlu ma przebiegać według konkretnych harmonogramów, co ma służyć osiągnięciu najefektywniejszej integracji ekonomicznej całego regionu. RCEP w swoich założeniach ma także znosić cła, obostrzenia i

³⁰ D. Wnukowski, *Podpisanie RCEP – największej na świecie umowy o wolnym handlu* [na:] https://www.pism.pl/publikacje/Podpisanie_RCEP___najwiekszej_na_swiecie_umowy_o_wolnym_handlu, 16 listopada 2020 r., udostępniono 10 marca 2021 r.

³¹ Przynajmniej z punktu widzenia prawno-gospodarczego.

³² *Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)* [na:] <https://www.europarl.europa.eu/committees/pl/short-overview-of-the-regional-comprehen/product-details/20210301CAN59942>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.

³³ *Guiding Principles* [na:] „Official documents of RCEP”, <https://rcepsec.org/official-documents/>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.

środki dyskryminujące przy handlu usługami. Podobnie jak w kwestii handlu towarami także w przypadku usług – liberalizacji mają podlegać wszelkie sektory i sposoby świadczenia tychże. W kwestii inwestycji, celem porozumienia jest stworzenie przyjaznego i konkurencyjnego środowiska inwestycyjnego na terenie państw-sygnatariuszy RCEP. Budowa tego wspomnianego wcześniej przyjaznego środowiska ma opierać się na czterech filarach, za które uznano: promocję inwestycji, ich ochronę, ułatwienie dot. prowadzenia i rozpoczynania poszczególnych inwestycji oraz liberalizację tj. eliminowanie ograniczeń inwestycyjnych. W sferze współpracy gospodarczej RCEP ma przede wszystkim przyczynić się do zmniejszenia różnic pomiędzy rozwojem poszczególnych państw członkowskich i maksymalizacją korzyści wynikających ze współpracy. Co ma zostać osiągnięte poprzez przyjęcie wspólnych standardów dot. chociażby norm fitosanitarnych, transportowych, wspieraniu inwestycji czy obniżki cel. Odnośnie własności intelektualnej RCEP przewiduje wzmocnienie jej ochrony, między innymi poprzez upowszechnianie narzędzi takich jak: patenty, znaki towarowe, wzory przemysłowe etc. Innym ważnym celem porozumienia jest ułatwienie i uproszczenie egzekwowania praw dotyczących własności intelektualnej. Nie można także zapominać o stymulowaniu wzrostu poziomu konkurencyjności w regionie, a przy tym ograniczaniu praktyk monopolowych. Ostatnim dużym celem porozumienia ma być stworzenie mechanizmu rozstrzygania sporów handlowych czy inwestycyjnych. W założeniach RCEP ma doprowadzić do stworzenia jednego systemu, który byłby przejrzysty, skuteczny i wydajny. Co prawda nie jest to cel porozumienia, ale w założeniach autorów ma to być elastyczna umowa, która będzie odpowiadała specyfice Azji. Z tego względu RCEP ma stanowić też punkt wyjścia do dalszej integracji gospodarczej.

Jak wskazałem wyżej cele tego porozumienia są zakrojone bardzo szeroko, w teorii obejmując prawie każdy obszar współczesnej gospodarki. Niemniej w praktyce znoszenie poszczególnych restrykcji obliczone jest na 20 lat. Nie należy zatem oczekiwać, że wszelkie skutki i konsekwencje tej umowy będą widoczne już po roku bądź dwóch od wejścia w życie. Jak wspomniałem sama umowa jest niezwykle elastyczna, co oprócz tworzenia podstaw do dalszych rozmów, ma drugą przyczynę. Budowa tak dużego porozumienia pomiędzy niezwykle zróżnicowanymi państwami bez dozy elastyczności, byłaby skazana na porażkę. Dodatkowo należy zauważyć, że RCEP pomija kwestie wrażliwe dla państw rozwijających dotyczące chociażby prawa pracy czy norm środowiskowych³⁴. Porozumienie w założeniach ma być

³⁴ *Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP).*

elementem światowego ładu handlowego opartego o wolność handlu, będąc *de facto* regionalnym porozumieniem handlowym stworzonym w myśl art. 24 GATT 1994³⁵. Jednak warto odnotować, że pojawiają się dość rzadkie opinie, w których podnosi się, że RCEP przeczy założeniom zasad które legły u podstaw WTO, wprowadzając system handlu oparty o dziewiętnastowieczny model obszarów przywilejów i preferencji właściwy imperiom kolonialnym, w obrębie których funkcjonowała dość duża swoboda handlu, ale były zamknięte dla podmiotów z zewnątrz³⁶. Przytoczona opinia ma wskazywać, że RCEP budzi żywy oddźwięk na arenie międzynarodowej i niekoniecznie budzi entuzjazm. Niemniej sam problem ma silne zabarwienie polityczne, więc trudno znaleźć jedną odpowiedź. Pomijając dalsze rozważania dotyczące natury systemu ustanowionego Regionalnym Kompleksowym Partnerstwem Gospodarczym, warto jeszcze przyjrzeć się wpływowi tego porozumienia na region Azji Wschodniej (wraz z Oceanią) oraz dla szeroko pojętego okcydentu.

4.1 Skutki RCEP

Kwestię ewentualnych skutków Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego należy rozpatrywać raczej z perspektywy dekad a nie roku czy dwóch. Z tego powodu trudno raptem po kilku miesiącach od podpisania RCEP zauważyć widoczną zmianę. Niemniej już teraz można postarać się dokładniej określić jakie następstwa nieść będzie za sobą ta umowa. Trzeba też zaznaczyć, że umowa ta będzie nie tylko oddziaływać na gospodarkę, ale może mieć wpływ także na sferę polityki międzynarodowej.

Co prawda RCEP został podpisany 15 listopada 2020, jednak pojawiły się symulacje i przewidywania dotyczące wpływu porozumienia na globalną gospodarkę i poszczególne państwa. Przede wszystkim należy zauważyć, że RCEP do 2030 roku ma w skali całego świata przynieść wzrost realnego dochodu o 186 mld dolarów. Oczywiście większość dochodu zdyskontują państwa sygnatariusze porozumienia ok 174 mld dolarów³⁷. Należy zauważyć, że mimo wszystko najwięcej na podpisaniu RCEP skorzystają Chiny, Japonia i Korea Płd. Rodzi

³⁵ Zob. art. 1.1 *Text of Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)* [na:] „Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade”, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/rcep/rcep-text>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.

³⁶ D. Fickling, *Welcome to the Might-Is-Right Global Trade Era*, „Bloomberg.com” (2020), <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-11-16/rcep-pact-reflects-return-to-might-is-right-global-trade-era>.

³⁷ P.A. Petri, M.G. Plummer, *East Asia Decouples from the United States: Trade War, COVID-19, and East Asia's New Trade Blocs*, „SSRN Electronic Journal” (2020), DOI: 10.2139/ssrn.3630294, <https://www.ssrn.com/abstract=3630294>, s. 10–14.

to dwa pytania. Po pierwsze, czemu tak się dzieje? Po drugie, czy to oznacza, że inne kraje porozumienia (zwłaszcza państwa ASEAN) pełnią drugorzędną rolę? Odpowiadając na pierwsze pytanie, można wyróżnić trzy przyczyny takiego stanu rzeczy. Przede wszystkim Chiny, Korea i Japonia są największymi państwami partycypującymi w RCEP – zarówno pod względem uprzemysłowienia czy obrotów handlowych. Nie można zapomnieć, że PKB tych państw wynosi około 80% całego PKB państw uczestniczących w RCEP i to one są motorami rozwoju gospodarczego w regionie Azji Wschodniej. Po drugie, trzeba zauważyć, że do tej pory Korea³⁸, Chiny i Japonia nie funkcjonowały razem w ramach żadnej z umów o wolnym handlu. Rozpoczęcie współpracy przez tak znaczące państwa po raz pierwszy zwiększy zmaksymalizuje efekt. Po trzecie, pozostałe państwa członkowskie RCEP w przeszłości zawierały ze sobą różnorakie umowy handlowe, przez co efekt zawarcia porozumienia będzie słabszy, niż w sytuacji gdyby wcześniej nie uczestniczyły innych umowach o wolnym handlu³⁹.

Dodatkowo w sytuacji przedłużającej się wojny handlowej pomiędzy USA i Chinami. RCEP może zrekompensować część strat ChRL. Symulacja wskazuje, że na 304 mld dolarów strat realnego wzrostu do 2030 roku, porozumienie ma przynieść Chinom ok 100 mld dolarów zysku. Jak wspomniałem wcześniej RCEP jako kompleksowe partnerstwo gospodarcze, będzie oddziaływało na prawie każdy sektor. Przewiduje się, że jednym ze skutków porozumienia będzie zmiana struktury gospodarek narodowych poszczególnych państw, tj. wzrost znaczenia usług i przemysłu kosztem rolnictwa. Oczywiście poszczególne wzrosty lub spadki będą uzależnione od ogólnego poziomu rozwoju danego państwa. Można przewidywać, że poziom uprzemysłowienia w państwach słabiej rozwiniętych wzrośnie w większym stopniu niż w państwach już uprzemysłowionych. Niemniej oprócz ogólnych przewidywań co do zmiany charakteru gospodarek państw partycypujących w RCEP, można dostrzec, że w przypadku Chin, Korei i Japonii wzrośnie przede wszystkim sektor produkcji przemysłowej oparty o nowoczesne technologie oraz sektor usług. Z kolei w przypadku państw słabiej rozwiniętych powinien być widoczny ogólny wzrost produkcji przemysłowej⁴⁰.

Według analityków na RCEP najbardziej skorzystają Chiny, które odnotują największy zysk, a w sytuacji trwającej wojny handlowej będą mogły zrekompensować część strat zyskami

³⁸ Gwoli ścisłości Korea podpisała umowę o wolnym handlu z Chinami w 2014 roku tzw. CKFTA. Niemniej ta umowa w stosunku do RCEP jest bardzo płytka i wybiórcza. Dlatego też

³⁹ P.A. Petri, M.G. Plummer, *East Asia Decouples from the United States...*, s. 10–14.

⁴⁰ *Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*.

z partycypowania w porozumieniu. Po drugie niezależnie od sytuacji pomiędzy Waszyngtonem a Pekinem RCEP będzie wciągał słabsze kraje regionu w orbitę gospodarki chińskiej. Po trzecie brak USA czy Indii w tym porozumieniu oznacza brak realnej przeciwwagi dla wpływów Chin. W konsekwencji Chiny będą mogły łatwiej kształtować zasady handlu na terenie Pacyfiku⁴¹. Niepokojący może być fakt, że w przewidywaniach analityków poziom wymiany handlowej będzie wzrastał głównie między członkami RCEP, a z krajami z poza porozumienie może spadać⁴². Należy dodać, że Japonia i w mniejszym stopniu Australia w mogą równoważyć wpływ Chin, z tego względu znaczenie tych krajów w regionie może wzrosnąć. Co więcej, trzeba mieć na uwadze, że Japonia jest drugim największym beneficjentem tego porozumienia i jej rola na terenie Azji Południowo-Wschodniej oraz jej ambicje będą miały swoją wagę i będą istotne z punktu widzenia funkcjonowania RCEP.

Ze wszystkich dostępnych mi analiz wynika, że na porozumieniu najwięcej stracą Indie. Trudno podać jeden powód nagłej rezygnacji w końcowej fazie prac nad porozumieniem, jednak wskazuje się, że kluczowe mogły być takie czynniki jak: negatywne trendy ekonomiczne, problemy wewnętrzne, tradycyjna protekcyjnistyczna polityka czy obawa przed zbyt silnymi wpływami chińskimi⁴³. Niezależnie od przyczyn decyzji Indii, straty w związku z nieprzystąpieniem do RCEP szacowne są na 6 miliardów dolarów do 2030 roku⁴⁴. Niestety nie znane są analizy i przewidywania dotyczące przyszłej pozycji Indii. Jednakże można przypuszczać, że państwo to zostanie częściowo zmarginalizowane jako partner handlowy w rejonie Azji Wschodniej.

5. Konkluzje

Podsumowując należy zauważyć, że ASEAN i cały region Azji Południowo-Wschodniej w XXI wieku będzie odgrywał znaczną rolę zarówno w gospodarce azjatyckiej jak i światowej. Należy także zauważyć, że tradycyjnie rozumiana suwerenność państwa i przywiązanie do wypracowanej zasady nieingerowania w sprawy wewnętrzne krajów członkowskich, niewątpliwie uniemożliwia integrację polityczną chociażby w kształcie prezentowanym przez Unię Europejską. Pomimo oskarżeń o nieskuteczność model konsultacji, konsensusu i mediacji jako rozwiązywania problemów polityczno-gospodarczych funkcjonuje

⁴¹ R. Ward, *RCEP trade deal: a geopolitical win for China* [na:] „International Institute for Strategic Studies”, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/11/rcep-trade-deal>, udostępniono 16 czerwca 2021 r.

⁴² *Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*.

⁴³ P.A. Petri, M.G. Plummer, *East Asia Decouples from the United States...*, s. 24–26.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 24.

i nie wydaje się, aby ASEAN miał zrewidować swoją politykę w tym zakresie. Taki model działania jest charakterystyczny dla Azji. Niechęć do wiązania się traktatami czy innymi umowami międzynarodowymi, potrzeba prowadzenia osobistej dyplomacji czy zakulisowe praktyki rozwiązywania problemów polityczno-gospodarczych stworzyły system, który umożliwia prowadzenie polityki w inny sposób, niż znany mieszkańcom zachodniej hemisfery.

W przedmiocie integracji i współpracy należy zauważyć, że partykularyzmy narodowe nie tylko ograniczały możliwość integracji politycznej, ale także osłabiały procesy integracji gospodarczej. Praktyka ASEANu w XX wieku zdaje się potwierdzać tę tezę. Można zaryzykować też następną tezę, że główną ścieżkę rozwoju współpracy gospodarczej wyznaczały dwa mocarstwa – Chiny i Japonia – rywalizujące o wpływy i pozycję lidera w regionie Azji Południowo-Wschodniej. Konsekwencją wpływu tych państw na ASEAN była seria umów handlowych zawartych w na przełomie wieku XX i XXI. Zwieńczeniem modelu współpracy zapoczątkowanej w latach 90 było podpisanie w 2020 Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego.

RCEP jako największa umowa o wolnym handlu na świecie ma szansę zmienić zasady handlu na obszarze Pacyfiku, a także na świecie. Niewątpliwie jest to narzędzie, które ma pomóc Chinom i w mniejszym stopniu w uzyskaniu dominującej pozycji w regionie Azji Wschodniej i Oceanii. Na kanwie tego porozumienia możliwe jest powstanie dużego bloku handlowego, który *de facto* utrudniał wymianę handlową państwom nienależącym do niego. Oczywiście pełne efekty RCEP ujawnią się w perspektywie dekad, dlatego trudno przewidzieć jego skutki. Nie wiadomo jak porozumienie będzie przestrzegane przez państwa ASEAN, czy znowu odezwą się narodowe partykularyzmy, które będą osłabiać kompleksowość RCEP? Pomijając te kwestie należy zauważyć, że zarówno Unia Europejska jak i Stany Zjednoczone powinny przygotować odpowiedź na wyzwania RCEP. Jako, że przedmiotem artykułu nie był wpływ porozumienia na innych globalnych graczy, pominąłem wszelkie szczegółowe rozważania na ten temat. Niemniej podpisanie RCEP nie jest wydarzeniem, nad którym można przejść do porządku dziennego. Być może odpowiedzią UE będzie umowa o wolnym handlu z ASEANem. Równie ciekawym zagadnieniem jest odpowiedź jaką przygotowują Amerykanie. Na razie po USA borykająca się z problemami wewnętrznymi ograniczyła swoją aktywność na arenie międzynarodowej, ale administracja Joe Bidena będzie musiała skonfrontować się z powstającym nowym łańcem handlowym na Pacyfiku.

Bibliografia

- Azja Południowo-Wschodnia - Think Tank* [na:]
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/pl/document.html?reference=04A_FT%282017%29N54479, udostępniono 19 maja 2021 r.
- Beeson M., *Institutions of the Asia-Pacific: ASEAN, APEC, and beyond*, London ; New York 2009.
- Beeson M., Stubbs R. (red.), *Routledge handbook of Asian regionalism*, Milton Park, Abingdon, Oxon ; New York, NY 2012.
- Charter of the Association of Southeast Asian Nations* [na:] <https://asean.org/asean/asean-charter/charter-of-the-association-of-southeast-asian-nations/>, udostępniono 15 czerwca 2021 r.
- Corning G.P., *Between bilateralism and regionalism in East Asia: the ASEAN–Japan Comprehensive Economic Partnership*, „The Pacific Review” t. 22 nr 5 (2009), DOI: 10.1080/09512740903329749.
- Dąbkowski A., *Międzynarodowe traktaty wolnego handlu – NAFTA, TTIP, ASEAN*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula” nr 48 (2016).
- Democracy Index 2020: In sickness and in health?* [na:]
<https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>, udostępniono 16 maja 2021 r.
- Fickling D., *Welcome to the Might-Is-Right Global Trade Era*, „Bloomberg.com” (2020),
<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-11-16/rcep-pact-reflects-return-to-might-is-right-global-trade-era>.
- Guiding Principles* [na:] „Official documents of RCEP”, <https://rcepsec.org/official-documents/>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.
- Haacke J., *ASEAN’s diplomatic and security culture: origins, development and prospects*, London 2005.
- Jetin B., Mikić M., Jones L., *ASEAN Economic Community: a model for Asia-wide regional integration?*, 2016.
- Jones D.M., Smith M.L.R., *ASEAN and East Asian international relations: regional delusion*, Cheltenham, UK ; Northampton, MA 2006.
- Petri P.A., Plummer M.G., *East Asia Decouples from the United States: Trade War, COVID-19, and East Asia’s New Trade Blocs*, „SSRN Electronic Journal” (2020), DOI: 10.2139/ssrn.3630294, <https://www.ssrn.com/abstract=3630294>.
- Population and Development Indicators for Asia and the Pacific, 2019*, Economic and Social Commission for Asia and Pacific,

<https://www.unescap.org/sites/default/files/Population%20Data%20Sheet%202019.pdf>.

Short overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) [na:]

<https://www.europarl.europa.eu/committees/pl/short-overview-of-the-regional-comprehen/product-details/20210301CAN59942>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.

Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia wybranych mocarstw w regionie Oceanu Indyjskiego i Zachodniego Pacyfiku*, „Zeszyty naukowe Akademii Obrony Narodowej” nr 1 (2013).

South-east Asia's toothless charter, „Financial Times” (2007),

<https://www.ft.com/content/b76c2806-96c5-11dc-b2da-0000779fd2ac>.

Text of Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) [na:] „Australian

Government Department of Foreign Affairs and Trade”,

<https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/rcep/rcep-text>, udostępniono 8 czerwca 2021 r.

Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia [na:] [https://asean.org/treaty-amity-](https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/)

[cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/](https://asean.org/treaty-amity-cooperation-southeast-asia-indonesia-24-february-1976/), udostępniono 15 czerwca 2021 r.

Ward R., *RCEP trade deal: a geopolitical win for China* [na:] „International Institute for

Strategic Studies”, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2020/11/rcep-trade-deal>, udostępniono 16 czerwca 2021 r.

Wnukowski D., *Podpisanie RCEP – największej na świecie umowy o wolnym handlu* [na:]

https://www.pism.pl/publikacje/Podpisanie_RCEP___najwiekszej_na_swiecie_umowy_o_wolnym_handlu, 16 listopada 2020 r., udostępniono 10 marca 2021 r.

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest przybliżenie problematyki Azji Południowo-Wschodniej w kontekście działalności Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN).

Główny nacisk położono na zaprezentowanie wybranej problematyki politycznej, gospodarczej i prawnej związanej z integracją gospodarczą i polityczną państw członkowskich ASEANu. W tekście omówiony zostaje także wpływ Chin i Japonii na politykę Stowarzyszenia oraz poszczególnych państw członkowskich, a także forsowane przez te państwa koncepcji współpracy gospodarczej. Analizie prawno-politycznej zostaje poddane Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze (RCEP) jako zwieńczenie pewnego etapu integracji i współpracy w regionie, który w sposób pełny oddaje specyfikę Azji Południowo-Wschodniej. Analiza ta oparta jest o bieżący kontekst polityczny i prawny.

tomasz.orfin@icloud.com